

Klemenov govorni razvoj v drugem letu njegove starosti

V^Aeprav imam tri otroke, bi težko razpravljaj, kako so se naučili govoriti. Bolj zares sem opazoval ta zanimivi proces pri vnuku Klemenu. Z ženo sva ga varovala od njegovega prvega rojstnega dne do poltretjega leta, ko je šel v vrtec. Otroka sem videval skoraj vsak dan, se igral z njim, ga vodil na sprehode in pisal dnevnik o njegovem govorjenju in vedenju.

Kot je znano, obstajajo tri teorije otroškega govora: Skinnerjeva, Piagetova in teorija Noama Chomskega. Po Skinnerjevi behavioristični teoriji se otrok nauči govorjenja s posnemanjem govora odraslih ljudi in ga izpopolnjuje v skladu z njihovimi pozitivnimi in negativnimi podkrepitvami. Piaget meni, da šele otrokove izkušnje, ki si jih nabere v zaznavno-gibalni fazi razvoja, odpirajo možnosti za učenje govorjenja. Chomsky pa opozarja, da se otrok ne nauči govorjenja samo s posnemanjem, ampak ima že zgodaj uvid v strukturo jezika in ne tvori le stavkov, ki jih prevzema od drugih ljudi, ampak tudi stavke in oblike, ki jih pred njim ni izrekel še nihče.

Tažko je na slepo zaupati tej ali oni teoriji. Verjetno bodo empirična opazovanja, kako se razvija govor pri otrocih, podprla eno ali drugo teorijo. Zavedam se, da je moje opazovanje govornega razvoja enega samega otroka malenkost na področju takega raziskovanja. Imam pa vtis, da ravno raziskovanje, kako otroci usvajajo slovenščino - jezik z bogatim oblikoslovjem -, utegne dati dragocene podatke za preverjanje teorij otroškega govora.

Pred svojim prvim rojstnim dnevom se Klemen igra z zlogi: *mamamama, baba, babi, dada, dtadta, papa,pipi* ipd. Včasih je težko razločiti, ali je glas zvoneč ali nezvoneč: p ali b, t ali d. Kadar je razpoložen, proizvaja nekakšno petje:

aaaaaaaa. Pri izdihovanju spušča tudi pripornike: *fff, sss*.

Za sporazumevanje uporablja bolj kretneje kot govor. Mama in očka sta ga naučila "proskati": udarjati z dlanjo ob dlan, kadar hoče kaj dobiti. Očka je "proskal" in dobival od mame bobi palčke; to igraje Klemen dojel, začel posnemati očka in tudi dobival bobi palčke. Zdaj se je na krettno privadil, saj je večinoma podkrepljena s tem, da dobi zaželeno stvar. Njegova priljubljena kretnja je tudi cukanje za hlače: na ta način doseže, da ga vzamem v naročje in prenašam naokrog.

Prve mesece drugega letaja bolj izrazit Klemenov zaznavni in gibalni razvoj kot govorni. Že hodi, ne mara biti v stajici, ampak se prosto giblje po kuhinji in z njo zvezani dnevni sobi. Igra se zropotuljico, lončki, pokrovkami, kuhalnico, svinčniki. Rad odpira predale in brska po njih. Ko zasliši vlak, ki vozi mimo hiše, se odziva z glasovi *uuu* (menda posnema naš vzklik "ulak ulak") in *ššš* (morda oponaša šum vlaka). Kadar se pokaka v plenice, sporoči: *uf, fufali* kako podobno.

Večkrat se prerekamo, ali razume, kar govori, ali ne. Besede mama, babi, ata, deda mu verjetno pomenijo prej prihod kot kakšno določeno osebo. Ko je v naročju pri babici, govori "*babi, babi*", vendar gleda stran od nje. Iz tega sklepano, da imajo besede zanj drugačen pomen kot za nas.

Svojo željo dostikrat uveljavlja s kazanjem in besedo "*tist, tist*". Seveda je večkrat težko uganiti, kaj je tisto: igrača, piškot, čaj, mleko ali kaj drugega. Prva beseda z nedvoumnim pomenom je bila "*kuh*" (13 mesecev, 19 dni), izrekel jo je, ko je hotel kruh. Večkrat uporablja besedo "*dit*" (14 mesecev), ki ima zelo širok (ekstenziven)

pomen: zavojček cigaret, vžigalnik, pepelnik, odhod v predprostor, kjer v našem stanovanju kadimo.

Več razume, kot govori. Če mu rečem "*Prinesi copate!*", jih prinese in mu jih potem obujem. Če mu rečem "*Prinesipujaska!*", prinese gumijastega pujska ali pa tudi kako drugo igračo. Če ga vprašam, kje ima nos, se prime za nos.

Skupaj hodiva na sprehode. Zelo se zanima za živali: pse, mačke, kokoši. Izreka prve onomatopajske besede. Ko zasliši psa, se tudi sam oglašča "*ou ou*". Pri kokošnjaku oponaša kokoši "*ko ko ko*". Samo mojega vzklikanja "*mjav mjav*" ne posnema, morda je sklop mj zanj pretežko izgovorljiv.

Babica se trudi, da bi se polulal in pokakal v kahllico in ne več v plenice. Sprašuje ga, ali bo lulal, in po lulanju na kahllici ga hvali, da je priden. Tako se je naučil zdaj dve novi besedi: "*lulu*" in "*piden*" (15 mesecev, 12 dni). Ti dve besedi zmeraj spremlja babičino in Klemenovo vzhičenje.

Od šestnajstega meseca dalje je čedalje več povezav med besedami in predmetno stjo. Če ga vprašam, kdo je babi, pogleda babico; če ga vprašam, kdo je dedi, pogleda mene. Beseda "*ptapta*" pomeni copati, rabi jo v zvezi s preobuvanjem iz čevljev v copate ali iz copat v čevlje.

Babica ga veliko usmerja z velelnimi stavki: "*Pojdi k dediju!*" - "*Usedi se na tepih!*" Pred ognjem ali električno ga svari: "*Ajs! Ajs!*" Ko se je pri štedilniku opekkel, si je za zmeraj zapomnil, kaj pomeni ajs. Babica mu prepoveduje njegovo brkljanje po predalih z odločnim: "*Ne, ne!*" Če ga vprašamo: "*Kaj pravi babica?*", odgovarja: "*Ne, ne, ne!*" Ker njegovo govorjenje spremlja naš smeh, še večkrat ponavlja ta ne. Vprašanje paje, ali s temi šalami ne izničujemo babičinih vzgojnih naporov.

Veliko Klemenovo pozornost vzbujajo vozila. Tako v zvezi z njimi nastajajo prvi dvodelni stavki: "*Ua papa.*" (Vlak je odpeljal.) - "*Auto pipi.*" (Avto je odpeljal.) - "*Avijon ti.*" (Avion leti.)

Poleg smiselnega govorjenja ima Klemen še zmeraj veliko igranja z besedami: *lalala, do do do, didl didl didl* ipd.

Pogosto opazujem, kako ponavlja dele naših stavkov in jih razume po svoje. Iz našega vprašanja "*A pil bi rad?*" je naredil "*api*". To toliko časa ponavlja, da dobi malinovec (18 mesecev, 12 dni). Na podoben način je iz "*A kruh bi rad?*" naredil "*akuk*". Na podlagi vprašanja "*A to hočeš?*" je naredil "*atd*". Besedo ata rabi velikokrat in mu pomeni "*daj še, daj še enkrat*".

Mnogi enoglasniški sklopi so zanj neizgovorljivi, zato jih poenostavlja ali preimenuje: *Klemen* izgovarja kot *Kemen*, *mjav* kot *majav* (tako kliče sosedovega siamskega mačka), *čita* kot *tita*. Velikokrat opuščča nenaglašene zloge: *nik* (dežnik), *nana* (banana), *lu* (luknja) ipd

Od devetnajstega meseca dalje uporablja čedalje več dvodelnih ali celo daljših stavkov: "*Babi dela.*" - "*Babipadu.*" (Babica je padla.) - "*Babi lep.*" (Babica je lepa, umita.) - "*Autoje kak.*" (Avto je umazan.) - "*Dedi aja.*" (Dedi leži.) - "*Dedi je kak.*" (Dedi je umazan, zato se umiva.) (19 mesecev, 12 dni.)

Zelo pogosto se izraža situacijsko. Ker je osebek očiten, ga izpuščča in izgovarja samo povedkov del stavka. Na primer: "*Pala dol. Kak.*" (Žlica je padla dol. Je umazana.) (20 mesecev, 10 dni.)

Z govorjenjem si zagotavlja, da naredimo, kar hoče, zato uporablja več velelnih stavkov kot pripovednih: "*Babi, na.*" (Na mu pomeni vzemi in daj.) - "*Dedi, zapet.*" (Dedi, zapni mi gumb.) - "*Dedi, stan. Tu babi čiča*" (Dedi, vstani. Tu sedi babica.) Iz zadnje zahteve vidimo, da se zavzema za ustaljen red pri hiši.

Njegovi stavki so dostikrat brez slovničnih oblik: "*Babi gumb tuki.*" (Babičin gumb je tukaj.) Marsikdaj po analogijah prihaja do nenavadnih oblik: "*Dedi je bolana.*" (Dedi je bolan.) To je naredil po vzorcu: "*Babi je nelodna.*" (Babica je nerodna.) (20 mesecev, 25 dni.)

Od enaindvajsetega meseca naprej Klemen uporablja čedalje več slovničnih oblik. Tretjo osebo tvori z -a ali -u: "*Dedi nesa.*" (Dedi me nese ali bo nesel.) - "*Tic hoda.*" (Stric hodi.) - "*Auto voza*" (Avto vozi.) (21 mesecev, 6 dni.) - "*Kemenpadu.*" (Klemen je padel.) - "*Dedi bo gau.*" (Dedi se bo igral.) Velelnik dela z -i ali -j: "*Nalisi auto*" (Nariši avto.) - "*Poiski auto.*" (Poišči avto.) - "*Dej loko.*" (Daj roko.) Od sklonov začenja uporabljati poleg prvega še četrti in šesti sklon: "*Babi miva sodo.*" (Babica pomiva poso-

do.) - "Piha. Dej kapo gol." (Piha. Daj kapo gor.)
 - "Dedipapa autobusom." (Dedi se je odpeljal z avtobusom.) (23 mesecev, 2 dni.)

Iz gradiva je težko zanesljivo ugotavljati, kaj Klemenu pomeni ta ali ona končnica, ali rekonstruirati, kako se v njegovi zavesti oblikuje oblikoslovni sistem slovenščine. Ta se je bolj oblikoval med drugim in tretjim Klemenovim rojstnim dnevem. Že iz tega jezikovnega gradiva pa je očitno, da Klemenovo učenje jezika ni samo posnemovalno, ampak tudi ustvarjalno. Uporablja tudi oblike, ki jih ni slišal od odraslih ljudi v svojem okolju, na primer *hoda* namesto *hodi*, *nosa* namesto *nosi*, *voza* namesto *vozi*, *poiski* namesto *poišči* ipd

Ker Klemen razume čedalje več besed, se lahko z njim več pogovarjamo:

Glagoli

aja (*ajati, spat*)
ama (*amati, jesti*)
bi, bo, je, ni (*biti*)
cica (*čičati, sedeti*)
dau (*dati*)
delou (*delati*)
dobu (*dobiti*)
geda (*gledati*)
ge (*gre, iti*)
gemo (*gremo, iti*)
hoda (*hoditi*)
ma (*imeti*)
gau, gat (*igrati se*)
jedu (*jesti*)
dit (*kaditi*)
kuha (*kuhati*)
kupa (*kupiti*)
leta (*leteti*)
lulu (*lulati*)
lupu (*lupiti*)
mazat (*mazati*)
nagaja (*nagajati*)
nalisou (*narisati*)
nasa (*nesti*)
opala (*oprati*)
padu (*pasti*)
pakila (*pakirati*)
piha (*pihati*)
piu (*piti*)
pocak (*počakati*)
pojedu (*pojesti*)
poliu (*politi*)
metat (*pometati*)
popavit (*popraviti*)
pala (*prati*)
pešu (*priti*)
posim (*prositi*)

abi (*rabiti*)
ležat (*rezati*)
lisou (*risati*)
smedi (*smrdeti*)
pi (*spati*)
šou (*šel, iti*)
lefonila (*telefonirati*)
mit (*umiti*)
voza (*voziti*)

Samostalniške besede

avijon (*avion*)
auto (*avto*)
autobus (*avtobus*)
babi
bato (*blato*)
bombon (*bonbon*)
bučine (*bučnice*)
čaj
dedi, deda
duda
goba
golf (*'avto'*)
hisa (*hiša*)
čajc (*fajce*)
jes (*jaz*)
jugo (*'avto'*)
juha
kapa
Kemen (*Klemen*)
kivi
kiga (*knjiga*)
kobuk (*klobuk*)
koza
kuh (*kruh*)
kuga, smedi ko kuga
lada (*ladja*)

- *Kaj dela babi?*
 - *Babi pakila* (*pakira*).
 - *Kaj dela očka?*
 - *Oci lefonila* (*oči telefonira*).
 - *Kaj dela avto?*
 - *Avto dela bi bi bi*.
 - *Kaj bova kupila v trgovini?*
 - *Mek, kuh.jajc* (*mleko, kruh, jajca*).
 - *Kateri avto ma dedi Ivan?*
 - *Dedi ma golfa*.

Preden je Klemen praznoval svoj drugi rojstni dan, sem naredil seznam besed, ki jih je v tem času uporabljal. To sem naredil zato, ker sem imel občutek, da bo kmalu uporabljal toliko besed, da bo pisanje takega seznama vse preveč zamudno delo.

mi
motol (*motor*)
malin (*malinovec*)
mek (*mleko*)
meso
muc
noga
nos
očala (*očala*)
pajk (*pajek*)
papil (*papir*)
polenta
pokou (*pokrov*)
liba(*riba*)
loka (*roka*)
salam (*salama*)
sil (*sir*)
sok
solata
sajca (*srajca*)
slon
soba
stou (*stol*)
tic (*stric*)
voda
ulak(*vlak*)
volan
jaba, zaba (*žaba*)
zoga (*žoga*)

mali, je mali
moj
mokana (*mokra*)
nelodna (*nerodna*)
piden (*priden*)
t is t (*tisti*)
toj(*tvoj*)
velik

Druge besede

adijo
bibibi
bumf
fđl
gol (*gor*)
hala (*hvala*)
hov (*'pes'*)
ihaha (*'konj'*)
ke(*kje*)
ko ko (*'kokoš'*)
mu (*'krava'*)
na
ne
not (*noter*)
okol (*okoli*)
papa (*'odhaja'*)
pipi (*'pelje'*)
sam
spet
se (*še*)
koj (*takoj*)
tam
tud (*tudi*)
tuki (*tukaj*)
ven
se (*vse*)

Pridevniške besede

bolan
en
geda (*grda*)
kak
lepa

Klemen se je od svojega prvega do drugega leta starosti naučil zelo veliko govoriti: od bebljanja do dvobesednih ali tribesednih stavkov, od prve besede z jasnim pomenom do približno 140 besed, od kretnej do preprostega pogovarjanja. Domači nismo mogli ocenjevati, koliko je govorno razvit; vzgojiteljica, ki ima primerjavo med govornimi sposobnostmi več otrok, pa je presodila, da je njegov besedni zaklad velik in da se razumno in živahno pogovarja.

Z opazovanjem Klemenovega govora si nisem mogel ustvariti mnenja, kateri teoriji otroškega govora naj bi dajal prednost. Medtem ko se pri poskusih z živalmi, ki jih je delal Skinner, natančno ve, katera podkrepitev je pozitivna in katera je negativna (hrana - električni šok), se pri otroku to ne ve. Včasih ponavlja besedo, da bi kaj dobil, drugič zato, da se mu ljudje smeji, tretjič zato, da vzbuja pozornost ali celo kljubuje.

Po Piagetovi teoriji poteka otroški razvoj stopničasto: najprej se razvijajo zaznavne in gibalne sposobnosti, šele nato govorne. Tako zaporedje razvijanja sposobnosti je bilo opazno tudi pri Klemenu. Kaj bolj natančnega o vzročnih zvezah med zaznavanjem s čuti, gibanjem in govoromjena podlagi zunanjih opazovanj težko soditi. Problem je pomemben, ker nekateri pedagogi menijo, da z ustreznimi gibalnimi vajami lahko ustvarjajo možnost za odpravo jecljanja ali legastenije.

V skladu z nazori Noama Chomskega sem v Klemenovem govoru opazal poleg posnemanja

govora odraslih tudi veliko ustvarjalnosti (oblik, kijih otrok ni slišal, ampak jih je sam skonstruiral). Tudi hitrost, s katero se je razvijal Klemenov govor v drugem letu njegove starosti, je presenečala; ni čudno, da se Chomsky nagiba k prepričanju, daje govor bolj posledica prirojene kot pridobljene sposobnosti. Chomsky predpostavlja, da ima človek v nasprotju z drugimi živimi bitji napravo za usvajanje jezika (Language acquisition device), ki je razmeroma neodvisna od drugih umskih sposobnosti. O tem je težko nepristransko debatirati, saj o otrokovem umu predvsem sklepamo, neposrednega vpogleda vanj pa nimamo.

V teorijah otroškega govora razpravljajo o zvezah med jezikom in raznimi abstrakcijami: med otrokovim govorom in zaznavami, spominom, umom. Pri empiričnem raziskovanju pa so očitne predvsem zveze med otrokovimi potrebami ali dejavnostmi in govorom. Bojim se, da bo zaradi teh razlik vrzel med teorij o in empirij o zelo težko zamašiti. Ker je slovenščina jezik z bolj razvitim oblikoslovjem, kot je v angleščini ali francoščini, študij slovenskega otroškega govora daje lepe možnosti za opazovanje, kako prilagodljiv in iznajdljiv mora biti naš otrok pri učenju svoje materinščine. Tako se še enkrat vračam k svoji začetni misli, daje vredno študirati, kako se otrok nauči slovenščine. Po eni strani so nam vzorci govora slovenskega otroka bliže kot prevedeni primeri otroškega govora iz drugih jezikov, po drugi strani pa je možno, da bo prav slovenski prispevek pomemben za izbiro najboljše teorije otroškega govora.

France Žagar

Pedagoškafakulteta v Ljubljani

Literatura

HORVAT, Ludvik, Lidija MAGAJNA: *Razvoj govora. V: Ludvik Horvat, Lidija Magajna: Razvojna psihologija, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1987. Str. 69-75, 154-163.*

KOLARIČ, Rudolf: *Slovenski otroški govor. V: Godišnjak Filozofskog fakulteta 4, Novi Sad 1959. Str. 229-258.*

KRANJC, Simona: *Otroški govor. Jezik in slovnost 1992/93, št. 1-2, str. 19-28.*

MARJANOVIČ-UMEK, Ljubica: *Mišljenje in govor predšolskega otroka. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1990.*

PREBEG-VILKE, Mirjana: *Vaše dijete i jezik. Zagreb, Školska knjiga, 1991.*

ŽNIDARIČ, Darinka: *Otrokov govor. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1993.*